

стратегію, яка б охоплювала вдосконалення законодавства, посилення практичних механізмів захисту жертв та проведення широкомасштабних інформаційних кампаній. Це дозволить Україні відповідати сучасним викликам та забезпечити ефективний захист своїх громадян.

Література:

1. Кваша Р. С. Сталкінг (нав'язливе переслідування): зарубіжний досвід кримінально-правової протидії. *Альманах права*. 2022. Випуск 13. С. 216–219.

2. Законопроект №12088 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо злочинного переслідування (сталкінгу)». Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44972>

3. Юридична газета. Встановлення відповідальності за злочинне переслідування (сталкінг): законопроект готують до першого читання. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/230954_vstanovlennya-vdpovdalnost-za-zlochinne-peresluduvannya-stalkng-zakonoprokt-gotuyut-do-pershogo-chitannya

4. Ryzhova O. A., Kornishina Yu. S. On Responsibility for Stalking in the Russian Federation and in Foreign Countries. *Science. Society. State*. 2018. Vol. 6, № 4. URL: <http://esj.pnzgu.ru>

5. Пояснювальна записка до законопроекту № 12088. Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44972>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-487-3-3>

ЩОДО ОКРЕМИХ ФАКТІВ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО З ВІЙНОЮ

Боровик Андрій Володимирович

кандидат юридичних наук, доцент,

відмінник освіти України,

віце-президент з наукової роботи,

Науково-дослідний інститут публічного права

м. Київ, Україна

З початком збройної агресії росії в Україні ми можемо спостерігати численні факти насильства щодо жінок солдатами загарбниками. Згвалтування є частиною «воєнної стратегії» рф, про це агентству AFP 11 заявила спеціальна представниця генсека ООН з питань сексуального насильства у конфліктах Праміла Паттен [4]. За її словами, у росіян це

«навмисна тактика з дегуманізації жертв». На запитання журналіста, чи використовується зґвалтування як інструмент зброї під час війни в Україні, вона відповіла: «Там є усі ознаки цього», «Коли жінок утримують цілими днями і гвалтують, коли починають гвалтувати маленьких хлопчиків і чоловіків, коли ти бачиш кастрування, коли чуєш, як жінки свідчать про російських солдатів, які мають із собою віагру, це явно воєнна стратегія», «І коли жертви розповідають, що говорили російські військові під час зґвалтування, це явно навмисна тактика дегуманізації жертви». За словами Паттен, «вік жертв сексуального насильства складає від 4 до 82 років» [4].

Найбільшу кількість випадків сексуального насильства зафіксовано у Херсонській, Київській, Донецькій Харківській та Запорізькій областях. Це офіційно зафіксовані випадки, у яких йдеться про зґвалтування, завдання фізичної шкоди статевим органам, примусове оголення, погрози та спроби зґвалтування, примус дивитися на сексуальну наругу над близькими особами [5].

Згідно із даними Офісу Генпрокурора, станом на липень 2024 року, повідомлено про підозру 59 військовослужбовцям рф (з них 1 – за злочин минулих років). 27 обвинувальних актів щодо 36 осіб було скеровано до суду, п'ятох осіб засуджено до покарання у вигляді позбавлення волі: трьох – до 12 років, двох – до 10 років та 11 років, 1 вирок щодо 1 особи не набрав законної сили. Загалом вдалося розкрити 87 таких фактів [5].

Але, виходячи з досвіду інших конфліктів, розуміємо, що постраждалих може бути в десятки разів більше. Оцінити реальний масштаб зlodіянь неможливо через відсутність інформації з тимчасового окупованих територій, відсутність розуміння проблематики або небажання постраждалих звертатися до правоохоронних органів. Останнє найчастіше пояснюється страхом ретравматизації та публічного осуду, занепокоєнням за долю близьких, що продовжують залишатись в окупації [5].

Також поширеними є ситуації, в яких постраждалі не мають достатнього психологічного ресурсу для спілкування з правоохоронцями, оскільки на першому плані часто проблеми зі здоров'ям, потреба знайти безпечне житло та фінансове забезпечення для себе та родини [5].

Країна, яка гвалтує, продовжує займати місце постійного члена Ради Безпеки ООН. Виглядає, як наруга над усією Організацією Об'єднаних Націй [4]. Аналітикиня Chatham House Катерина Бусол зазначає, що свідчення про сексуальне насилля почали з'являтися практично відразу після повномасштабного вторгнення росії і їх стає все більше [2]. «Те, що ми чуємо від тих, хто знає потерпілих, – жахливо. Вони розповідають про групові зґвалтування, зґвалтування на очах у дітей, сексуальне насильство, яке слідує за вбивствами членів родини», – зазначає Бусол. За її словами, більшість свідчень стосується міст сходу та півдня України, окупованих російськими військами [2]. Першим детальним описом сексуального

насильства став випадок, про який заявила 22 березня генпрокурорка Ірина Венедиктова: військовослужбовцю рф винесли підозру за зґвалтування жінки на Київщині [2]. Потерпіла дала інтерв'ю журналістці британського The Times. 33-річна Наталія (імена змінено) жила з чоловіком і чотирирічним сином у приватному будинку біля села Шевченкове Броварського району. 8 березня в село зайшли російські військові, а наступного дня прийшли до будинку та вбили собаку. Після цього вбили чоловіка Наталії. «Я застрелив твого чоловіка, тому що він нацист», – заявив один із російських солдатів. Командира, який був з ним, звали Михайло Романов [3]. Солдат приставив пістолета до голови Наталії. Та крикнула сину, щоб він залишався в котельні, де вони ховалися від обстрілів. Потім обидва по черзі зґвалтували жінку, тримаючи пістолет біля голови. Дитина в цей час плакала у сховку. Військові двічі поверталися, щоразу дужче п'яні, й знову гвалтували жінку [3]. Коли росіяни заснули, Наталія забрала дитину та втекла через поле, спершу до Броварів, потім виїхала в Тернопільську область. Депутатка Верховної Ради Марія Мезенцева стверджує, що є «значно більше постраждалих». Їхні історії стануть відомі, коли жінки будуть готові говорити [3]. Ратифікація Стамбульської конвенції дозволила експертам Ради Європи контролювати, як Україна виконує взяті на себе зобов'язання, також Україна тепер має право вимагати посилення відповідальності для кримінологів українських громадян за кордоном.

Російські військовослужбовці продовжують систематично застосовувати сексуальне насильство проти українського населення. Так, ми чітко відстежуємо цей патерн щодо полонених, що перебувають у місцях незаконного утримання. Основна мета залишається незмінною – принизити, деморалізувати, позбавити гідності [5].

Виходячи із даних звітів ООН, близько 95% полонених зазнали тортур, з них 60% постраждали від тортур сексуалізованого характеру» [5].

Злочини російської армії в Україні, пов'язані з застосуванням сексуального насильства, відносяться до категорії воєнних злочинів та злочинів проти гідності людини. Заступниця міністра внутрішніх справ Катерина Павліченко підкреслює, що факти сексуального насильства, вчинені агресором щодо вразливих категорій українського суспільства, мають всі ознаки геноциду [5].

Про те, що сексуальне насильство свідомо застосовується як зброя війни, свідчать випадки, коли командири армії рф віддавали накази своїм підлеглим гвалтувати українок. Приміром, на Київщині командир віддав наказ своїм підлеглим гвалтувати місцевих мешканок. Він та двоє підлеглих ходили по селу та шукали «підходящих». Було зґвалтовано двох жінок. Чоловік однієї з постраждалих хотів заступитися за свою дружину.

Його вбили. Згвалтована жінка та її 15-річний син 3 дні перебували в будинку з тілом мертвого чоловіка. Потім його закопали на городі [5].

Серед останніх випадків правоохоронці виявили:

- місцевого мешканця міста Херсон, якого катували російські військові, а також застосували щодо нього сексуальне насильство у вигляді примусового оголення, погроз та спроб згвалтування гумовим кийком [5];

- жінку, що у період з 07.05.2022 по 12.05.2022, а також в у невстановлений період наприкінці червня 2022, незаконно утримували військовослужбовці РФ у приміщення відділу поліції Харківської області та застосовували до неї фізичне та сексуальне насильство [5];

- факт систематичного згвалтування місцевої мешканки в присутності її неповнолітньої доньки, до якої невідновлений військовослужбовець ЗС рф здійснював сексуальне насильство у вигляді примусового оголення та сексуального домагання у липні 2022 року [3].

11.05.2011 була підписана та ратифікована 2022 року Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищам (CETS № 210, Стамбульська конвенція) [1]. Це дозволило Україні залучити Міжнародні організації до документування фактів насильства та допомоги їх жртвам.

Якими ж повинні бути наступні кроки, необхідні для притягнення росіян до відповідальності за злочини в Україні

Тут ми хочемо погодитись з Федором Дунебаїним та запропонувати наступне [5]:

1. Розробити спеціалізоване законодавство, що передбачатиме визначення терміну сексуального насильства пов'язаного з війною, статусу постраждалих, створення єдиної системи надання психологічної, медичної, соціальної допомоги постраждалим, а також врегулювання надання репараційних заходів [5].

Відповідні закони № 10132 «Про правовий та соціальний захист прав осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією Російської Федерації проти України, та невідкладні проміжні репарації» та № 10256 «Про облік інформації про шкоду, завдану особистим немайновим правам фізичних осіб внаслідок агресії Російської Федерації проти України» ухвалила Верховна Рада.

Ухвалення цих законів є важливим фактом сатисфакції для постраждалих – свідченням того, що держава визнає їхній статус, потреби та гарантує необхідну підтримку. Визнання факту злочину державою вкрай важливе для постраждалих, які тривалий час очікували на це. Зокрема, йдеться про українців, що постраждали від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, від початку російської агресії на сході України у 2014 році. З іншого боку, визначення статусу постраждалих гарантуватиме право на невідкладну матеріальну компенсацію та реабілітаційні заходи.

2. Створити комплексну державну програму, що регулюватиме процес фіксації злочинів, збору доказів, координації стейкхолдерів та їхньої комунікації з постраждалими [5].

3. Створити міжнародну ініціативу, що уможливить проведення слідчих дій та притягнення до відповідальності вищих політичних та військових керівників за злочини в Україні [5].

Прикладом такого проєкту чимало експертів називають Нюрнберзький процес. Незалежно від формату, майбутня ініціатива повинна передбачати тісну взаємодію державних та міждержавних установ, співпрацю з правозахисними інституціями та мобілізацію світової громадськості до питання відновлення справедливості, аби сприяти посиленню дипломатичного тиску, економічних санкцій та міжнародної ізоляції агресора [5].

Література:

1. Фішер Г. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція). Довідник для членів парламенту : навч. посіб. Страсбург, 2013. С. 21.

2. URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2022/03/31/istorij-pro-zgvaltuvannya-ukrayi-nok-rosiyanamy-staye-vse-bilshe-zahidni-zmi/> (дата звернення 01.03.2025).

3. URL: https://zaxid.net/nevimovna_navmisna_zhorstokist_n1540150 (дата звернення 01.03.2025).

4. URL: <https://t.me/vnsnua/30517> (дата звернення 01.03.2025).

5. Сексуальне насильство як зброя росії у війні проти України. Електронний ресурс: режим доступу: URL:https://lb.ua/society/2024/12/28/652423_seksualne_nasilstvo_yak_zbroya_rosii.html (дата звернення 01.03.2015).